

Mevlid’in Kayıp Zeyli İzinde: *Vefât-ı Fâtıma* Mesnevisinin Tespiti ve *Ervâhnâme*’nin Aidiyeti Meselesi

Merve Güven* – Reyhan Keleş**

In Pursuit of the Lost Supplement to the Mevlid: Identifying the Vefât-ı Fâtıma Masnavi and Reassessing the Attribution of the Ervâhnâme

Abstract ■ This study examines the *Vefât-ı Fâtıma* masnavi authored by Halil, imam of Edirne’s Karabulut Masjid, as an addendum to Süleyman Çelebi’s *Mevlid*. Although Halil is not mentioned in biographical anthologies, he is referenced in literary histories and encyclopaedias under the entries for “Süleyman Çelebi and Mevlid”, solely in connection with this supplemental work. The literature contains only limited information about an anonymous copy of the work, allegedly once in the possession of Raif Yelkenci; otherwise, scholarly discussions have been confined to the incomplete manuscript preserved in the Ali Emîrî Collection. Prior research had been limited to citing just a few couplets from the masnavi, as no complete manuscript had been identified. Until the present study, this significant linguistic artifact from the Old Anatolian Turkish period remained largely unknown. The article outlines the process by which the work was identified. The discovery of a well-preserved manuscript enabled new findings in the field of literary history with the revelation that the *Ervâhnâme*, a work traditionally attributed to the 16th-century poet Pîr Muhyiddîn and regarded as a seminal example of its genre, is in fact a section of Halil’s *Vefât-ı Fâtıma* masnavi.

Keywords: Halil, the imam of Edirne’s Karabulut Masjid, *Vefât-ı Fâtıma*, *Ervâhnâme*, Pîr Muhyiddîn, *Mevlid*.

* Ankara Üniversitesi.

** Atatürk Üniversitesi.

Bu çalışma 2024 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora programında Prof. Dr. Reyhan Keleş danışmanlığında tamamladığım “Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halil’in Vefât-ı Fâtıma Mesnevisi (İnceleme-Metin)” başlıklı doktora tezine dayalı olarak hazırlanmıştır. Tez “Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi”nce desteklenmiştir. Proje numarası SDK-2022-11864 şeklindedir.

Giriş

Din ve edebiyat arasında kuvvetli bir etkileşim mevcuttur. Bu etkileşimde din, birçok edebî metin için besleyici kaynak durumunda, edebiyat ise dini yaymada ve yaşamada bir araç olarak işlevsel pozisyonundadır. İslamiyet'in kabulüyle birlikte yeni bir kültür ve medeniyet dairesine giren Türkler, bu yeni dini, hayatın her alanına hâkim kılmıştır. Siyasi ve dinî birliğin sağlanması sürecinde edebiyatın imkânlarından istifade edilmiş, İslam'ın ve İslami ilimlerin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim edebiyatın da önemli bir kaynağı olmuştur. Allah ve Peygamber sevgisini merkeze alan tevhid, münacat, naat, siyer, mevlid, hilye gibi dinî-edebî türler vücuda getirilmiş ve bu eserler Türk edebiyatının çok güçlü bir kolunu oluşturmuştur.¹

Bu edebî türlerin en önemlilerinden biri de Hz. Peygamber'in doğumunu anlatmak, risaletine, ahlakına, mucizelerine, miraç ve vefatına değinmek amacıyla yazılan mevlidlerdir. İslami Türk edebiyatının kurucu ve öncü şairlerinden Süleyman Çelebi, XV. yüzyılın başlarında mevlid türünün edebiyatımızdaki şaheserini kaleme almıştır. Bu eser edebiyatımızda âdeta bir mevlid çıkışı açılmasına vesile olmuştur. Esere gösterilen rağbet ve eserin tesirleri yazıldığı asırdan itibaren her dönemde sürekliliğini korumuştur.

Süleyman Çelebi ile çağdaş ve meslektaş olan Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl de bu güzide esere Hz. Fâtıma'nın vefatını eklemek suretiyle zeyl yazmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eser hakkında bilgi veren ilk isim Fâik Reşad'dır (ö. 1914).

Reşad, *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'de Süleyman Çelebi ve *Mevlid*'inden söz ederken Halîl ve mesnevisinden de haber vermiş ve eseri şöyle tanıtmıştır:

“Edirne’de (Karabulut) Mescidi İmâmı Halîl, ki şimdiye kadar ne tezkirelerde ne de başka bir yerde nâmına bile teşâdüf edilememiştir, Süleymân Çelebi’nin Mevlid’ini Hâzret-i Fâtîmatü’z-Zehrâ (r.a.)’nın vâkı‘a-i vefâtını ilhâk eylemek şüretiyle tezyîl etmiştir. 58 şa‘îfeden ve her şa‘îfesi 12’şer beyitden müteşekkil olan bu manzûme şöyle başlar:

Öndin Allâh’ı getürelüm dile
Söze andan başlayalum derd ile

1 Merve Güven, “Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl’in Vefât-ı Fâtıma Mesnevisi (İnceleme-Metin)” (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2024, s. VI.

*Kim ki Allāh'ı getirse diline
Kimse tırmaz olur anuñ öñine*

*Gücine zencir tırmaz kırılır
Tāğ u taş olsa yirinden ayrılır*

*Zirā Allāh'ı ańıcak bil yakın
Olur Allāh aña elbette mu'ın*

*Bir kişi kim bir işe bünyād ide
Yegdir evvel Allāh adın yād ide*

*Hem hadīs ile bilürüz anı biz
Allāh adınsız bir iş olmaz temiz*

*İmdi vācibdür bize işbu senā
Diyevüz el-ḥamdü li'llāh evvelā*

Ḥātimesi de şudur:

*Bu Ḥalil'i yārī kıl yā Müst'ān
Düzaḥ odın aña eyle būsitān*

*Sen şu lutf ıışşı Kerimsiñ kıl kerem
Giç şuçından her ne ise bış ü kem*

*Bu kitāb Edrine'de oldu tamām
Bunu tertib eyledi düzdi imām*

*Bu za'ıf ü 'āciz ü aḥḳar vücūd
Bu imām-ı Mescid-i Karabulud*

*Ger iderseñ sāl-i hicretten su'āl
Şay sekiz yüz ile dahı yidi sāl"²*

Eser hakkında bilgi veren bir diğer isim Ali Emîrî'dir (ö. 1924). Emîrî, söz konusu bilgilere eserin elinde bulunan nüshasının ilk sayfasında yer vermiş ve şu an Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu'nda bulunan bu nüshaya şunları kaydetmiştir:

2 Fâik Reşad, *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, c. I, haz. Dersaadet Kütüphanesi Sahibi Arsen (İstanbul: Zarâfet Matbaası, 1911), s. 68-69.

“Edirne’de Karabulut Mescidi İmâmı Halil’in yazdığı Hazret-i Fâtıma’nın vefât manzûmesidir. Bu beyit nihâyetinde ‘aynen mevcûddur.

Ger dilerseñ bunda hicretten su’âl

Bil sekiz yüz dahı toksan yidi sâl

beytine nazaran Süleymân Çelebi Mevlid-i Şerif’inden pek soñra yazıldığı anlaşıyor. Süleymân Çelebi’nin Mevlid-i Şerif’inde Mi’râciyye ve Vefât-ı Nebî olduğu için bu zât da Vefât-ı Hazret-i Fâtıma’yı yazmıştır. Mevlid-i Şerif’den evvel yazmış olduğunu zann edenler hatâ etmiş oldukları der-kârdır. Manzûmenin nihâyetine bakanlar bâlâdaki beyti ‘aynen görürler. Yazık ki bu kitâbın üst tarafı evrâk arasında gâ’ib olmuştur. Sene 1342 ‘Alî Emîrî.”³

Esere dair literatürdeki bilgilerin kaynağı, Reşad’ın *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*’de kaleme aldığı bölüm ve Ali Emîrî’nin, şahsi koleksiyonunda bulunan baştan eksik nüshaya kaydettiği nottur. Sonraki araştırmacılar Halil ve eseri hakkında bilgi verirken bu iki isme atıfta bulunmuştur.

Bu isimlerden Mehmed Fuad Köprülü (ö. 1966) ve Şehâbeddin Süleyman (ö. 1919) *Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyyâtı* isimli çalışmalarında Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i hakkında bilgi verdikten sonra Fâik Reşad’ın verdiği bilgiyi şöyle aktarmıştır:

“Fâ’ik Reşâd Bey’in tedkikâtına göre “Fâtımatü’z-Zehrâ”nın vâkı‘a-i vefâtını ilhâk eylemek şûretiyle eseri Edirne “Karabulut” Mescidi İmâmı Halil tezyil etmiştir.”⁴

Ahmed Refik (ö. 1937), *Türkiye Târihi* isimli eserinin “Edebiyat” bölümünde Süleyman Çelebi ve *Mevlid*’inden söz ederken Halil ve eserine şöyle temas etmiştir:

“Fakih Süleymân Çelebi’nin Mevlid-i Şerif’inden soñra pek çok mevlidler yazıldığı hâlde, hiçbiri bu derece râğbete mazhar olamamıştır. Mevlid-i Şerif’e Edirne’de Karabulut İmâmı Halil 807’de bir zeyl yazmıştır.”⁵

Ahmed Ateş (ö. 1966), Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’ini yayına hazırlarken “Vesiletü’n-necât Metinlerindeki Ek Parçalar” başlığı altında şu ifadelerle yer vermiştir:

3 Edirne Karabulut Mescidi İmâmı Halil, *Vefât-ı Fâtımatü’z-Zehrâ* (İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, 34 Ae Manzum 1412), s. 1^b.

4 Köprülü-zâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleymân, *Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyyâtı: Menşelerden Nevşehirli İbrâhim Paşa Sadâretine Kadar*, c. I (İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası, 1332), s. 150.

5 Ahmed Refik, *Türkiye Târihi* (İstanbul: Kitâbhâne-i Hilmî, 1339), s. 352.

“Bu parçanın Süleyman Çelebi’nin Mevlid’inden olmadığını gösteren kesin bir delil de onun başlı başına bir eser olarak mevcut olmasıdır. İlk olarak Faik Reşat Bey, Edirne’de Karabulut Mescidi İmamı Halil tarafından yazıldığını söylemiş ve kendisinde bulunan bir nüshada görülen şu beyitler ile de iddiasını teyit etmiştir:

Bu kitâb Edrine’de oldı temâm
Bunu tertîb eyledi düzdi imâm

Bu za‘îf ü ‘âciz ü aḥḳar vücûd
Bu imâm-ı Mescid-i Karabulud

Ger edersen sâl-i hicretten suâl
Say sekiz yüz ile dahi yedi sâl”⁶

İbrahim Aşkı Tanık (ö. 1977) *Edebiyat Dersi Hülâsaları*’nda Süleyman Çelebi ve Mevlid’inden söz ederken Halil ve mesnevisine de temas ederek “Mevlid-i şerîfinin maḥzar olduğu rağbetden harekete gelen ba‘zı şâ‘irler eñ ziyâde lisânının târihi eskiliğini bir ‘ayb ve nokṣân görerek hiç olmazsa ifâde ve şanâyi’-i edebîye ci-hetiyle oña tefevvuk etmeye çalışmışlarsa da bir kısmı eserini neşr etdikden sonra bir kısmı ise neşr etmeden sönük ve küçük kaldıklarını anlamışlardır. Yalnız Çelebi’nin mu‘âşırı olan Edirneli İmâm Halil Efendi (Vefât-ı Fâtıma)’yı ‘ilâve edebilmiştir.”⁷ sözleriyle Halil’in Mevlid’e zeyl yazdığını belirtmiştir.

Agâh Sırrı Levend (ö. 1978) “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” isimli çalışmasında Mevlid hakkında bilgi verirken Fâik Reşad’a şöyle atıfta bulunmuştur: “Süleyman Çelebi’nin Mevlid’inin birçok yazma nüshaları olduğu gibi türlü basmaları da vardır. Yazma ve basma nüshalar da birbirinden farklıdır. Kimi nüshaların sonunda görülen manzum hikâyeler yazarın değildir; sonradan eklenmiştir. Bunların eserle ilgisi yoktur. “Ahval-i Fatıma” başlıklı parçanın, Edirne’de Karabulut Mescidi İmamı Halil tarafından yazıldığını Faik Reşat ileri sürmektedir.”⁸

Fâik Reşad’ın “şimdiye kadar ne tezkirelerde ne de başka bir yerde nâmına bile teşâdüf edilememiş” cümleleri ile bahsettiği Halil’in, Ali Emîrî’nin “Yazık ki bu kitâbın üst tarafı evrâk arasında gâ‘ib olmuştur.” cümleleri ile tanıttığı eseri henüz gün yüzüne çıkarılamamış, Eski Anadolu Türkçesi döneminin bu önemli dil

6 Süleyman Çelebi, *Vesiletü’n-necât-Mevlid*, haz. Ahmed Ateş (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954), s. 65-66.

7 İbrahim Aşkı, *Edebiyât Dersi Hülâsaları* (İstanbul: Matbaa-i Bahriyye, 1340), s. 21.

8 Agâh Sırrı Levend, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 20 (1973), s. 57.

yadigârı hakkında kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada ilk olarak Halîl'e ait *Vefât-ı Fâtıma* isimli eserin tespiti sürecine yer verilecek ardından eser etrafındaki problemler tartışılacaktır.

1. Mevlid'in Kayıp Zeyli

Halîl'e ait mesnevinin tespiti için bünyesinde yazma eser bulunan kütüphanelerde hem şair hem de eser adıyla tarama yapılmış ve bu araştırmalar sonucu eserin şu altı nüshasına ulaşılmıştır:

- Ankara Millî Kütüphane: 06 Mil Yz A 2664/5
- Ankara Millî Kütüphane: 06 Mil Yz A 11137/6
- Bosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi: R-2674
- İstanbul Millet Yazma Eser Kütüphanesi: 34 Ae Manzum 1412
- İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi: Tercüman Y-183/2
- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi: NEKTY00706/2

Halîl'e ait *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisinin bir nüshasının da Phebus Müzayede Evi tarafından açık artırma yoluyla satıldığı öğrenilmiştir. Prof. Dr. Rıfat Kütük aracılığıyla edinilen bu bilgi üzerine ilgili kurumla iletişime geçilmiştir. Kurum yetkililerinin alıcı ile yaptığı ön görüşmeler neticesinde, bahsi geçen yazma eseri satın alan Sayın Eraslan Güzel, şahsi koleksiyonunda yer alan bu nüshanın bir kopyasını göndererek çalışmada değerlendirmemize olanak sağlamıştır.⁹

İlk etapta zikredilen nüshaların tamamı incelenmiş, eserin; beyit sayısı, muhtevası, telif tarihi gibi tanıtıcı hususiyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Halîl, mesnevisinin sebep-i telif kısmında nasihatname türünde bir eser kaleme aldığını ve bu eserde Hz. Fâtıma'nın vefatına dair rivayetleri her seviyeden okuyucunun anlayabilmesi gayesiyle Türkçeye aktardığını ifade etmektedir:

Mev'ize resminde tertib eyledüm

Hoş vefât-ı Fâtıma'yı söyledüm

9 Bizi bu nüshanın varlığından haberdar eden Sayın Prof. Dr. Rıfat Kütük'e, alıcı ile görüşen ve yazmayı çalışmamızda değerlendirebilmemiz için yoğun mesai harcayan Sayın Şükür Oral'a, şahsi koleksiyonunda yer alan bu yazma eseri çalışmamızda değerlendirmemize olanak sağlayan Sayın Eraslan Güzel'e çalışmaya sunduğu katkılardan ötürü şükranlarımızı arz ederiz. Bkz. PHEBUS Müzayede, "Müzayede Arşivi: Vefât-ı Fâtıma"; (Erişim 15 Ekim 2023). Sayın Eraslan Güzel'in şahsi koleksiyonu için ayrıca bkz. Eraslan Güzel, "Eraslan Güzel Koleksiyonu"; (Erişim 17 Nisan 2024).

*Türkiye çekdüm kamu elfâzını
Zîrâ kim ekser ‘avâm diñler anı*

Asıl konunun işlendiği bölümde önce ölüm ânından, kabir hayatından, berzah âleminde ruhların ahvalinden söz etmekte, dünyanın geçiciliğini, ölümden ders alınması gerektiğini vurgulamaktadır:

*Gözyaşıyla ölümi fîkr eyledüm
Bir niçe beyt nazm idüp zîkr eyledüm*

*Aç gözüñi tut kulağ bir dem baña
Diñle kim neler haber virem saña*

*Çünkü ervâhnâmeden sözler didüm
Gözlerüm yaşıyla yüzümi yudum*

Her nefsin ölümü tadacağını, dünyanın baki olmadığını da Hz. Peygamber ve ailesinden örneklerle Hz. Fâtıma’nın vefatı ile aktarmaktadır:

*Bir söze âgâz idelüm kim cihân
Ol sözün odına yansun cism <ü> cân*

*Fâtıma’nun mevtidür ol acı söz
İşidicek anı olmañ acısuz*

*N’eylemişdür Muştafâya kızına
Aç gözün bu dünyânun bak hâline*

Eserin, Ankara Millî Kütüphanedeki 06 Mil Yz A 2664/5 yer numaralı nüshası ise tertip hususiyeti ve hacmiyle diğer nüshalardan ayrılmaktadır. Bu nüshada mesnevinin, şair tarafından “ervâhnâme” diye nitelenen ilk faslı istinsah edilmiş, Hz. Fâtıma’nın vefatını konu edinen fasıl metinden çıkarılmıştır. İstinsah edilen metne “Ervâhnâme-i Cemî‘-i Nev‘-i Benî Âdem ü Benât-ı Havvâ” başlığı verilmiş ve nüsha kütüphane kataloğuna *Ervâhnâme* adıyla kaydedilmiştir.¹⁰

Ervâhnâme serlevhalı bu nüsha, Hz. Fâtıma’nın vefatını konu edinen faslı içermemesine rağmen, eserin tespit ettiğimiz tüm nüshalarından da hacimlidir. Zira Fâik Reşad’ın Halîl’e ait eseri tanıtırken kullandığı nüsha “58 şahîfeden ve her şahîfesi 12’şer beyitden müteşekkîl”¹¹ olmak üzere yaklaşık 696 beyit, Ali Emîrî Koleksiyonu’ndaki baştan eksik nüshanın noksansız hâli, kendisinin nüshanın

10 Karabulut Mescidi İmâmı, *Ervâh-nâme* (Ankara: Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2664/5), s. 163^b-189^b.

11 Fâik Reşad, *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, s. 68.

sonuna kaydettiği nota göre, 664 beyittir.¹² Eraslan Güzel Koleksiyonu'ndaki nüsha 670 beyit, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesindeki Y-183/2 yer numaralı nüsha 675 beyittir. *Ervâhnâme* serlevhalı nüsha ise Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen faslı içermemesine rağmen, 847 beyit ve 15 benttir. Bu durum Halîl'e ait *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisinin belirtilenden çok daha hacimli bir eser olduğunu göstermektedir. Zikredilen diğer nüshalar, bu hacimli eserin bir muhtasarı hüviyetindedir.

Burada şu hususun altını önemle çizmek gerekmektedir ki 06 Mil Yz A 2664/5 numaralı nüshanın takibelerinden yazmanın eksikliği olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen fasla dair eksiklik, sayfa kopması gibi maddi bir hasardan kaynaklanmamaktadır. Bahsi geçen nüshada, müstensih'in eser üzerinde bilinçli bir tasarrufu söz konusudur ve aşağıdaki tespitimiz bu durumun önemli bir diğer göstergesidir.

Müstensih tarafından söz konusu nüshanın serlevhasına da müdahale edilmiştir. Serlevha düzenlendikten sonra müstensih tarafından yenilenmiştir. Yazma da eserin serlevhası şu şekildedir:

“*Ervâhnâme-i Cemî‘-i Nev‘-i Benî Âdem ü Benât-ı Havvâ*” başlığının hemen altında yazan kısım boyanmak suretiyle kapatılmıştır. Ankara Millî Kütüphanede, söz konusu yazma eser üzerinde yaptığımız özel fotoğraf çekiminde bu yazı şu şekilde daha okunabilir hâle getirilmiştir:

12 Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl, *Vefât-ı Fâtımatü’z-Zehrâ*, s. 10^a.

Eserin serlevhası önce “Vefât-ı Hâzret-i Fâtımatü’z-zehrâ Radıya’llâhu ‘Anhâ *Ervâh-ı Benî Âdem ü Benât-ı Havvâ*” şeklinde düzenlenmiş sonra bu serlevha kapatılıp üst kısma “*Ervâhnâme-i Cemî’-i Nev’-i Benî Âdem ü Benât-ı Havvâ*” başlığı yazılmıştır. Bu müdahalenin nedeni metinden Hz. Fâtıma’nın vefatını konu edinen faslın çıkarılmasıdır. Müstensih bu faslı metinden çıkardığı gibi eserin serlevhasını da istinsah ettiği fasla uygun hâle getirmiştir. Ayrıca mecmuadaki diğer tüm mesnevilerin serlevhaları boyanan kısımdaki gibi düzenlenmiştir. Diğer mesnevilerin hiçbirinde bu mesnevide olduğu gibi taç kısmı yoktur. Yapılan müdahale sonrası başlığı düzene sokmak için bu mesnevide serlevhaya zorunlu olarak taç kısmı çizilmiştir.

Bu bulgular sonrasında araştırmalarımız “*Ervâhnâme-i Cemî’-i Nev’-i Benî Âdem ü Benât-ı Havvâ*” serlevhali metnin içerisinde yer aldığı 06 Mil Yz A 2664 yer numaralı mecmua üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu mecmuadaki mesneviler sırasıyla şöyledir:

- 06 Mil Yz A 2664/1: *Vesiletü’n-Necât*, Süleyman Çelebi
- 06 Mil Yz A 2664/2: *Mevlid-i Hz. Fâtıma*, Abdî
- 06 Mil Yz A 2664/3: *Mu’cizât-ı Muhammed Mustafa*
- 06 Mil Yz A 2664/4: *Mevlid Okutmanın Faziletleri*
- 06 Mil Yz A 2664/5: *Ervâhnâme*, Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl
- 06 Mil Yz A 2664/6: Hz. İsmâîl’in *Kurbân Edilmesi*, Aksaraylı İsa
- 06 Mil Yz A 2664/7: *Manzûme-i Vefât-ı Hazret-i İbrahim*, Kırşehirli İsa

Yapılan incelemeler sonrasında müstensihin, Halîl'in eserinin Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen faslını, Abdî'nin Hz. *Fâtıma Mevlidi*'nin devamında istinsah ettiği tespit edilmiştir. Mecmuasında belli bir kompozisyon oluşturmak isteyen mürettib, Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen faslı, Halîl'in eserinden çıkarmış ve ikinci sıradaki mesnevi olan Abdî'nin Hz. *Fâtıma Mevlidi*'nin devamına yerleştirmiştir. İncelediğimiz mecmua sonradan tamir gördüğü için bu sıralamanın restorasyon esnasında restoratörler tarafından yapılmış olabileceğini düşünmek de mümkündür. Ancak mecmuada *Vefât-ı Fâtıma* faslının, Abdî'nin *Mevlid*'inin son varlığının b yüzünde yer alması bunun mürettibe ait bir tercih olduğunu göstermektedir. 613 beyitten müteşekkil bu metin, kütüphane kataloğuna ayrı bir eser olarak da işlenmemiştir.

Hakan Yekbaş, bu mecmuadan hareketle Abdî'nin¹³ Hz. *Fâtıma Mevlidi*'ni yayına hazırlarken mesnevinin devamında yer alan vefat bahriyle ilgili bir açıklama yapmıştır. O da bu faslın Abdî'nin eserine müstensih tarafından eklendiğini belirtmiş ve Abdî'ye ait eseri neşrederken Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen faslı mesneviye dâhil etmemiştir.¹⁴ Zira Yekbaş'ın da belirttiği üzere Abdî, eserinin sınırlarını net bir şekilde çizmiştir. Vefat faslı bu sınırlar dâhilinde değildir:

*Mevlûdından idelüm evvel beyân
Şoñra vaşfindan kılavuz tercümân*¹⁵

Abdî, eserinde Hz. Fâtıma'nın doğumundan, çocukluğundan ve evliliğinden bahsettikten sonra 916. beyitten itibaren münacat bahsine geçmiştir. Münacat başlığı altında kendi ismini söyledikten sonra eserin veznini, yazıldığı yeri ve yazılış tarihini belirten şair, eseri bitirdiğini de açıkça belirtmiştir:

*Hâcî 'Abdî mücrim ü âvâreye
Nefs elinden 'âciz ü bî-çâreye
Şehr-i Tîre içre ey kân-ı kerem
'Avn-i Hâk ile kitâbum oldı temm
Hicret-i sultân-ı kevneyn ey ahi
İrdi tokuz yüz yigirmiye dahı*

13 Kaynaklarda Abdî'nin hayatına dair herhangi bir bilgiye rastlanmazken *Mevlid*'inde eserini 920/1515 tarihinde yazdığını kaydetmesinden XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Bkz. Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri* (Ankara: Asitan Kitap, 2012), s. 329.

14 Yekbaş, *Türk Edebiyatında*, s. 335.

15 Yekbaş, *Türk Edebiyatında*, s. 331.

*Şehr-i Zî'l-ħicce olunmadın temâm
Biz kitâbı ħatm kılduk ve's-selâm*

*Ĥatm olındı bunlaruñla bu kitâb
Söz temâm va'llâhu a'lem bi's-şavâb¹⁶*

Mecmuada vefat bahri şairin bu ifadelerinden ve müstensihinin istinsah tarihini kaydettiği aşağıdaki beyitlerin ardından istinsah edilmiştir:

*Biñ altmış dört târiħinde intiĥâb
Eyledük tahrîr olındı bu kitâb*

*Ol Rebî'ül-âħir ayından temâm
On iki gün giçmiş idi ve's-selâm*

*Bu mübârek nüsha'ı naĥl eyledüm
Fikr idüp kendüme bir 'aĥl eyledüm¹⁷*

Abdî'nin Hz. Fâtıma Mevlidi'nin devamında yer alan ve Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen söz konusu mesnevi, Halil'in eserinin diğer nüshaları ile karşılaştırılmış ve bu mesnevinin, aynı mecmuadaki Halil'e ait *Ervâhnâme* serlevhâlı metnin eksik olan *Vefât-ı Fâtıma* faslı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak 06 Mil Yz A 2664/2-5 yer numaralı nüshaya göre Halil'e ait eser, 1463 beyit ve 15 bentten oluşmaktadır. Bu nüsha Halil'in mesnevisini gün yüzüne çıkardığı gibi edebiyat tarihimiz açısından önemli yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Zira nüsha XVI. yüzyıl şairlerinden Pîr Muhyiddin'e isnad edilen *Ervâhnâme*'nin, Halil'e ait *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisinin bir faslı olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Vefât-ı Fâtıma* isimli eserin belli bir faslının Pîr Muhyiddin'e isnad edilme sebepleri tartışılacak ve söz konusu faslın aidiyet sorunu çözüme ulaştırılacaktır.

2. *Ervâhnâme*'nin Asıl Müellifi

Halil'e ait eser hakkında araştırma yapılırken hem şair hem de eser adıyla tarama yapılmıştır. Eserin, *Vefât-ı Fâtıma* adını taşıyan nüshalarının yanında *Ervâhnâme* adını taşıyan bir nüshasının olması bu araştırmayı iki koldan sürdürmeyi gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda hem yazma eser kütüphanelerinde bu iki

¹⁶ Yekbaş, *Türk Edebiyatında*, s. 427-429.

¹⁷ Yekbaş, *Türk Edebiyatında*, s. 334.

isimle kayıtlı eserler taranmış hem de veri toplamak üzere literatür incelemesi yapılırken her iki isim de değerlendirilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucu Pîr Muhyiddîn adına kayıtlı *Ervâhnâme* başlıklı mesneviye ulaşılmıştır. Eser tarafımızdan incelenmiş ve bu metnin, son faslı hariç, eksik olmakla birlikte, Karabulut Mescidi İmamı Halîl'in eseri ile aynı olduğu görülmüştür. Bu durum üzerine *Ervâhnâme* isimli mesnevinin aidiyet sorunu çözülmeye, mesnevinin gerçek müellifinin kim olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Pîr Muhyiddîn ve eseri üzerine kapsamlı ilk incelemeyi yapan Meliha Yıldırım Sarıkaya'dır. Sarıkaya'nın belirttiğine göre, Pîr Muhyiddîn'in bilinen tek eseri olan *Şefâatnâme*; ilki 576, ikincisi 1936 beyitten ibaret olmak üzere iki bölüm şeklinde veya birbiriyle bağlantılı iki ayrı mesnevi hâlinde tertip edilmiştir ve 576 beyitlik ilk kısım *Ervâhnâme* başlığını taşımaktadır.¹⁸ Yukarıda da belirttiğimiz üzere Pîr Muhyiddîn'e isnad edilen *Ervâhnâme* isimli 576 beyit tutarındaki bu metin, hatimesi hariç, Halîl'in eseri ile aynıdır.

İki eser arasındaki ilgiyi sorgularken metnin gerçek müellifini tespit etmek üzere bakılması gereken ilk husus, şairlerin yaşadığı dönem ve eserlerin telif tarihidir.

Halîl hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu nedenle şairin hayatını, mesnevisinden hareketle ele almak gerekmektedir. Şair, eseri yazdığı dönemde Edirne'de, Karabulut Mescidi'nde imam olduğunu belirtmektedir:

*Edirne'de bu kitâb oldu tamâm
Bunu tertîb eyledi düzdi imâm
Bu za'îf 'âciz ü ahkâr bî-vücûd
Bu imâm-ı Mescid-i Karabulut¹⁹*

Yine mesnevisinden ulaştığımız kadarıyla eseri yazdığı dönemde ileri yaşlardadır:

*Kocadum kalmadı gitdi kuvvetüm
Oldı vardukça ziyâde fûrkâtüm
Uş ecel arkurı geldi yoluma
Tâ beni komaya kendi hâlûme*

18 Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme* (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2012), s. 28.

19 Karabulut Mescidi İmâmı, *Ervâh-nâme*, s. 189^a.

*Üşde yakın geldüm ipüñ ucına
Menzilüm irdi yokuşuñ kucına*²⁰

Eserin telif tarihi ise tartışmalıdır. Halîl'e ait mesnevinin yukarıda zikrettiğimiz nüshalarının ikisinde, eserin telif tarihini içeren beyit yer almaktadır ve bu tarihler birbirinden farklıdır. Telif tarihinin yer aldığı nüshalardan biri Ali Emîrî Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Ali Emîrî bu beyitten hareketle eserin telif tarihini kendisi de nüshanın farklı yerlerinde 897 şeklinde kaydetmiştir. İlgili beyit şu şekildedir:

*Ger dilerseñ bunda hicretten su'âl
Bil sekiz yüz dahı toksan yidi sâl*²¹

Eserin yazılış tarihini içeren ilgili beyit, Eraslan Güzel Koleksiyonu'ndaki nüshada ise şu şekildedir:

*Ger iderseñ bende hicretten su'âl
Şay sekiz yüz dahı hem yidi sâl*²²

Bu nüshaya göre eserin telif tarihi 807'dir. Fâik Reşad da *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*'de Halîl ve mesnevisi hakkında bilgi verdikten sonra mesnevinin ilk ve son beyitlerine yer vermiştir. Bunlardan biri de eserin telif tarihinin yer aldığı beyittir. Fâik Reşad'ın kaydettiği beyit de Eraslan Güzel Koleksiyonu'ndaki ile aynıdır:

*Ger iderseñ sâl-i hicretten su'âl
Şay sekiz yüz ile dahı yidi sâl*²³

Fâik Reşad eserin 807 (1404) yılında yazıldığını kaydetmekte Ali Emîrî ise “*Mevlid-i Şerîf'den evvel yazmış olduğunu zannedenler hatâ etmiş oldukları derkârdır. Manzûmeniñ nihâyetine bakanlar bâlâdaki beyti 'aynen görürler.*”²⁴ diyerek elindeki nüshadan hareketle bu tarihe itiraz etmektedir.

Necla Pekolcay da “Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi” başlıklı makalesinde bu ikiliğe temas ederek bu tarihlerden birinin yanlış olduğunu şöyle vurgulamaktadır:

20 Karabulut Mescidi İmâmı, *Ervâh-nâme*, s. 164^b.

21 Edirne Karabulut Mescidi İmâmı Halîl, *Vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ*, s. 7^a.

22 PHEBUS Müzeyde, “Müzeyde Arşivi: Vefât-ı Fâtıma”; (Erişim 15 Ekim 2023).

23 Fâik Reşad, *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, s. 69.

24 Edirne Karabulut Mescidi İmâmı Halîl, *Vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ*, s. 1^b.

“Süleyman Çelebi mevlidi nüshalarına dâhil edilen büyük parçalardan Vefât-ı Fâtîme metinleri muhtelifdir. Mehazlarda yazılış tarihi h. 807, müellifi de Edirne'deki Karabulut mescidinin imamı Halil olarak gösterilen Vefât-ı Fâtîme metninin Raif Yelkenci'de bir nüshası mevcuttur, aynı metnin yazılış tarihinin h. 897 olarak gösterildiği bir nüsha da Millet Kütüphanesindedir. Bu tarihlerden herhangi birinin yanlış olduğu muhakkaktır.”²⁵

Yukarıda da belirttiğimiz üzere şair, mesnevisini yazdığı dönemde Edirne'de Karabulut Mescidi'nde imam olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle eserin telif tarihini belirlemede en önemli adım Karabulut Mahallesi'nin kuruluş tarihini ve bu mahallede yer alan mescidin ne zaman inşa edildiğini tespit etmektir.

XIV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde gerçekleşen fetih ile Osmanlı topraklarına katılan Edirne,²⁶ fetihten sonraki yaklaşık 40 yıllık süre içerisinde bir Osmanlı kentine dönüşmüştür. Ankara Savaşı (1402) ve sonrasında yaşanan Fetret Devri'nde (1402-1413) Edirne'nin kentsel dönüşümünde ancak belli belirsiz değişiklikler olmuştur. Edirne'de imar faaliyetleri, Fetret Devri'nin sona ermesinin ardından sağlanan barış ortamında artmıştır. XV. yüzyılın ikinci yarısında çoğu mescit merkezli mahallelerin kurulmasıyla kent planı tamamlanmıştır. Karabulut Mahallesi de XV. yüzyılın ikinci yarısında kurulan bu mescit merkezli mahallelerden biridir.²⁷ Osmanlı tarihçisi Ahmed Bâdi Efendi'nin (ö. 1910) *Riyâz-ı Belde-i Edirne* isimli eserinde belirttiğine göre Karabulut Mahallesi; halkı Müslüman ve Rumlardan müteşekkil, Karabulut İbrâhîm Bey nâmına mensûb, Kıyık'ta bir mahalledir.²⁸ Osman Nuri Peremeci (ö. 1950) *Edirne Tarihi*'nde Karabulut'un eski Osmanlı kahramanlarından İbrahim Bey'in lakabı olduğunu belirtmektedir.²⁹ Osmanlı tarihçisi M. Tayyip Gökbilgin'in (ö. 1981) kaydettiğine göre, mahallenin kurucusu Karabulut İbrahim Ağa, II. Murad (ö. 1451) ve Fatih (ö. 1481)

25 Necla Pekolcay, “Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VI/6 (1954), s. 62.

26 Edirne'nin Osmanlı topraklarına katıldığı tarih ihtilafıdır, bu hususta 1361, 1362, 1367 ve 1369 gibi değişik tarihler ileri sürülmüştür. Bkz. M. Tayyip Gökbilgin, “Edirne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1994, X, s. 426.

27 Yavuz Güner, “XV. Yüzyılda Edirne'nin Kentsel Dönüşümü” (Doktora Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017, s. 46, 152.

28 Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, c. I/2, haz. Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2014), s. 922.

29 Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi* (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939), s. 332.

devri devlet adamlarındandır. Kendisine Edirne'ye tâbi Sebkan Yusuf Köyü temlik edilmiş, o da bu köyü Edirne'deki diğer mülküyle birlikte mescidine vakfetmiştir.³⁰ Mahallenin kuruluşunun ve mescidin inşasının ise Fatih devrine (1444-1446, 1451-1481) denk geldiği kabul edilmektedir.³¹ Dolayısıyla mescidin inşası en erken 847 (1444) yılına tarihlendirilebilir. Şairin, eserini kaleme aldığı dönemde, Karabulut Mescidi'nde imam olduğunu belirtmesi, eserin telif tarihinin 807 (1404) olamayacağını göstermektedir.

Ayrıca eser hakkında bilgi veren isimler Halil'in, mesnevisini *Mevlid*'e zeyl olarak yazdığını kaydetmektedir. Süleyman Çelebi'nin eserini 812 (1409-10)'de yazdığı malumdur. Bu da Halil'e ait olan ve *Mevlid*'e zeyl olarak yazıldığı belirtilen *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisinin 807 (1404) yılında yazılmış olamayacağını gösteren bir diğer husustur. Bu nedenlerle eserin telif tarihini Ali Emîrî Koleksiyonu'ndaki nüshayı esas alarak 897/1491-2 şeklinde kabul etmek gerekmektedir.

Tartışmanın odağındaki diğer isim Pîr Muhyiddîn'in de doğum ve vefat tarihi bilinmemektedir. *Şefâatnâme* isimli mesnevisinin baş kısmında Sultan Süleyman'ı (ö. 974/1566) zikretmesinden ve yaşadığı dönemin Kânûnî Devri (1520-1566) olduğunu belirtmesinden XVI. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır:³²

*Bu fursat kim ele girmişdür ey cân
Ki 'azmimiz bu dem devr-i Süleymân*

*Pâdişâhımızuñ ol Hâk Te'âlâ
'Adl ü 'ömrin ziyâde ide Mevlâ*

*Bu bir kerîm vücûddur bilüñ ey cân
Atasıdur bunuñ Sultân Selîm Hân³³*

Pîr Muhyiddîn, *Şefâatnâme* isimli mesnevisinin sebep-i telif bölümünde eseri ne zaman kaleme almaya başlayıp ne kadar sürede bitirdiğini de kaydetmiştir:³⁴

*Şehr-i Şevvâl âhiridi hem ol ay
Târihi otuz tokuzda idi şay*

30 M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar-Mülkler-Mukataalar* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2007), s. 331.

31 Güner, "XV. Yüzyılda Edirne'nin Kentsel Dönüşümü", s. 90.

32 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 20.

33 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 195.

34 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 35.

*Hem gice yazar idüm hem gündüzün
Bu kadar geldi elümden ey güzün*

*Yidinci günde tamâm oldu ey yâr
Bu Şefâ’at-nâme’de her ne ki var³⁵*

Sarıkaya, çalışmasında bu beyitleri değerlendirmiş ve Pîr Muhyiddîn eserini 939/1533 tarihinde yazdığını belirtmiştir.³⁶ Bu da Halîl’in, eserini Pîr Muhyiddîn’in kaydettiği tarihten 42 yıl önce (897/1491-2) yazdığını ve *Ervâhnâme* isimli metnin müellifinin Pîr Muhyiddîn olamayacağını göstermektedir.

Her iki eserin telif tarihi, metnin aidiyet sorununu çözmekle birlikte aşağıda sıralayacağımız hususlar da bu tespiti desteklemektedir.

Pîr Muhyiddîn’e isnad edilen *Ervâhnâme* başlıklı metin, son faslı ile Halîl’in eserinden ayrılmaktadır ve bu faslın ilk beyti şu şekildedir:

*İşit imdi bu kitâbuñ aşlını
Nice yazdum yâ bunı vü faşlını³⁷*

Sarıkaya, çalışmasında bu beyit üzerinde durmuş ve metne “Şairin asıl ve fasıl dediği mesnevinin iki bölümü mü yoksa özü ve şerhi midir?”³⁸ şeklinde bir soru yönelterek asıl-fasıl ilgisini eserin iki bölümü (*Ervâhnâme*-*Şefâatnâme*) üzerinden yorumlamıştır. *Ervâhnâme* isimli metnin Pîr Muhyiddîn’e ait olmadığının tespiti üzerine Sarıkaya’nın dikkatini çeken bu beyit tarafımızdan şu şekilde yorumlanmıştır: “Pîr Muhyiddîn, Halîl tarafından kaleme alınan *Ervâhnâme*’yi görmüştür ve asıl diye kastettiği bu esere kendi yazdığı son faslı ilave etmiştir.” Ayrıca aşağıda sıralayacağımız hususlar da Pîr Muhyiddîn’in Halîl’in eserinden haberdar olduğunu göstermektedir.

Pîr Muhyiddîn, *Şefâatnâme* isimli mesnevîde Hz. Peygamber’in ümmete şefaatinde bahsederken, Hz. Fâtıma’nın da ümmetin kadınlarına şefaateceğini belirtmektedir. Ancak bu kısımlarda sözü fazla uzatmak istemeyen şair, okuyucuyu *Vefât-ı Fâtıma* isimli bir esere yönlendirmektedir:

*‘Ali’ye nikâh olucağ ne didi
Şefî’a makâmın isterem didi*

35 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 189.

36 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 35.

37 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 170.

38 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 28.

*Şefî' olmasını vaşf eyler isem
Söz uzanur cümlesin söyler isem*

*Fâtıma'nun vefâtında gör bu sözi
Burada çok eglemeyelüm sizi³⁹*

*Huccetün aşlı nedür ki dir iseñ
Anı dahı bir işitsem dir isen*

*Fâtıma'nun vefâtın okuyasın
Aşlı n'eydügini anda tıuyasın*

*Bu kitâbda bu hıuş diñmişdürür
Bu hıccetün aşlı söylenmişdürür⁴⁰*

Sarıkaya, mevcut bilgiler ışığında, Pîr Muhyiddîn'in okuyucuyu yönlendirdiği bu eserin Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediye*'si olduğunu düşünmektedir. Muhammediye'de *Vefât-ı Fâtımatü'z-zehrâ* başlıklı 40 beyitlik bir bölüm yer alır.⁴¹ Ancak tespit ettiğimiz yeni bilgiler Pîr Muhyiddîn'in okuyucuyu yönlendirdiği bu eserin Halîl'e ait *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisi olduğunu göstermektedir. Zira Halîl, mesnevisinde Pîr Muhyiddîn'in işaret ettiği hususlara ayrıntılı bir şekilde yer vermektedir. İlgili beyitlerden birkaçı şöyledir:

*Didi kaçan kim ol atam Muştafâ
Diledi çiftlendüre beni saña*

*Söyledüm kim ben 'Alî'den bıkmazam
Likin ol mehr ile evden çıkmazam*

*Ümmetüñi iderem didüm kabûl
Andan artuğı kabûl olur degül*

*İrişdi Cebra'ıl hıccet getürdi
Bu mektûbı baña ol vakt yetürdi*

*Kâğıduñ içinde yazılmış bu kim
Ol Rasûl'e gör ne dimiş ol Hâkîm*

39 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 211.

40 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 375.

41 Bkz. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, haz. Âmil Çelebioğlu (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), s. 521-524.

*Bilmiş olsun Fâtıma yâ Muştafâ
Ümmetüñi ben aña gördüm revâ*

*Üşde ben anı ri'âyet eyledüm
Mehrinî anuñ şefâ'at eyledüm*

*O hüccetdür bu kâğıd gördüñ anı
Vaşîyyet iderem saña nihânî⁴²*

Ayrıca Pîr Muhyiddîn'in Şefâatnâme'de, Vefât-ı Fâtıma isimli esere yönlendirme yaptığı fasılda; muhteva, kurgu, kelime kadrosu, söyleyiş ve motifler Halîl'in mesnevisi ile önemli benzerlikler göstermektedir. Bu bölümlerden biri Hz. Peygamber'e cehennem konulu bir ayetin nazil olmasının ardından yaşananların tahkiye edildiği bölümdür. Hz. Peygamber bu ayetin nazil olması ile ümmeti adına derin bir üzüntü yaşar. Hz. Peygamber'in bu hâlden müteessir olan sahabîler, Hz. Peygamber'in üzüntüsünün sebebinin yalnız kızı Hz. Fâtıma aracılığı ile öğrenilebileceğini düşünür ve Hz. Fâtıma ile görüşmek üzere onun evine varır:

Pîr Muhyiddîn ⁴³	Halîl ⁴⁴
Çorçulu âyet gelse idi aña Ümmetin kayırup ağlardı buña	Çaçan âyât-ı va'id inse aña Key melûl olurdu iylerdi buña
Gördiler söyleşmege yokdur zafer Didiler Fâtıma'ya şoruñ haber	Gördiler kim bilemez bunlar haber Söylemege bulamazlar hiç zafer
Pes didiler ki biz de varalum Fâtıma'ya hâli haber virelüm	Didiler kim bu işi görmek gerek Fâtıma'ya yetişüp irmek gerek
Ol gelürse söyler aña sözünü Bizden artuğ sever zirâ kızını	Ol bilüvirür nice geldi hitâb Andan artuğ kimse alıma cevâb

Ashap, Hz. Fâtıma'nın kapısına varınca onu el değirmeni ile arpa unu çeken bulur. Onların talebi üzerine Hz. Fâtıma dışarı çıkmak üzere giyinir. Bu giysi hurma ipindendir ve pek çok yeri yamalıdır:

42 *Vefât-ı Fâtıma* (Ankara: Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2664/2), s. 142^a, 142^b.

43 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 201-205.

44 *Vefât-ı Fâtıma*, s. 132^b, 133^a.

Pîr Muhyiddîn ⁴⁵	Halîl ⁴⁶
Fâtıma’nuñ kapusına vardılar El degirmenin çekermiş gördiler	Fâtıma’nuñ kapusına irdi ol El degirmenin çekerci gördi ol
Şabr idüñ dir kişilik tönin giyem Sözleriñüz varup atama diyem	Fâtıma didi gideyüm hoş ola Kişilik tönümü giyeyüm hele
Çara on dört yerde ya[ma]nmış idi İpligi hırmadan bükülmüş idi	On iki yirde yaması var tönüñ Hırma ipi ipligi dağı anuñ

Her iki eserde de Hz. Fâtıma’nın içerisinde bulunduğu zor şartlara vurgu yapılır. Kendi ağzından hayat şartlarına dair ifadeler yer verilir. Koç derisi döşeğiyle hem gece ailesini rahat ettiren hem gündüz ihtiyaçlarını gideren Hz. Fâtıma, yastığına ise hurma yaprağını iç eylemiştir.

Pîr Muhyiddîn ⁴⁷	Halîl ⁴⁸
Her gice bir koç derisi döşegüm Bütünce yanında yatur uşağum	Döşegüm bir koç derisidür benüm Bunca gündün berü kim giçer günüm
Ol dericek üzerinde yaturuz Yine tırıcak deriyi götürüz	Gice olıcak döşenürem anı Anuñ ile rāhat eylerem cānı
Bir arıcak devamız var ey güzün Ol deri üstinde yimlerüz hemîn	Qaldururam gündüz olıcak yine Döşerem bu kez devenüñ öñine
Bir yanında yimlerüz bilün anı Bir yanında rāhat eylerüz canı	Anuñ üstinde yedürürem ‘alaf Yire dökmem olmasun diyü telef
Bir dağı var yaşduğ eyledüm anı Hırma yaprağıla taldurdum anı	Yaşduğum dağı işt kim n’eyledüm Hırma yaprağın koyup iç eyledüm

El değirmeni ile kendi ununu kendi çeken, hurma ipinden yamalı giysiler giyen, koç derisi bir döşekle pek çok ihtiyacını gideren Resul’ün kızını gören sahabîler, derin bir üzüntü yaşar. Zira o; bir bendenin, sıradan bir kimsenin kızı değil âlemlerin övücü Muhammed Mustafa’nın kızıdır. Kayserlerin, kisraların, nice kâfir hükümdarların kızları altına, inciye batmış, türlü ziynetlere gark olmuş iken Hz. Peygamber’in kızının yamalı giysisi, açlığa ve yokluğa karşı sabrı karşısında hüzünlenmemek mümkün değildir.

45 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 206.

46 *Vefât-ı Fâtıma*, s. 133^a.

47 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 219.

48 *Vefât-ı Fâtıma*, s. 133^b.

Pîr Muhyiddîn ⁴⁹	Halîl ⁵⁰
Şanma anı degme kimse kıızıdur Faḥr-i ‘âlem Muḥammed’ün kıızıdur	Şanma anı bir gedānuñ kıızıdur Faḥr-i ‘âlem Muşṭafâ’nuñ kıızıdur
Ḳayşer ile kisrâ beglerinüñ Ṭonları atlas ḥarîr kıızlarınuñ	Ḳayşer <ü> kisrâ vü ol kâfirlerinüñ Kızları giydüğü ṭonları görüñ
Kendüleri dürlü zînet düzerler Altuna incüye batup gezerler	Zîneti aşlınca tıtmışlar olar Altuna incüye batmışlar olar
Fâtıma’[y]ı göre şol geydügini Aç yalıncaḳlığa hem döydüğini	Gör Muḥammed kıızınuñ giydüğini Aç u yalıncaḳlığa döydüğini

Hız. Fâtıma, babasının yanına varınca sahabîlerin, gördükleri bu manzara karşısında yaşadığı üzüntüyü Hız. Peygamber’e iletir. Hız. Peygamber ise onlardan bu tavırları ile Hız. Fâtıma’yı üzmemelerini ister. Zira Hız. Fâtıma fânî dünyanın nimetlerine değîl, ebediyet yurdunun güzelliklerine, cennet içre hullelere, nurdan taçlara lâyıktır:

Pîr Muhyiddîn ⁵¹	Halîl ⁵²
Ne söylerem dînle sana sözümi Ġuşşalandurma benüm ḥâş kıızımı	Didi yâ Selmân işit sözümi sen Ġuşşalandurma benüm kıızımı sen
Benüm kızum giye ol ḥulleleri Cennet içre şu’le vire her biri	Anlar artlas giye kuşansa kemer Giye cennet içre kızum ḥulleler
Altun taḳyayı olar bir kaç giye Anda kızum ḥod nurdan tâc giye	Anlaruñ var-ısa zerden efseri Kızumuñ nûrdan ola tâc-ı seri

Bu fasılda Pîr Muhyiddîn yukarıda da aktardığımız şu beyitlere yer verir:

‘Ali’ye nikâḥ olucaḳ ne didi

Şefî’a makâmın isterem didi

Şefî’ olmasını vaşf eyler isem

Söz uzanur cümlesin söyler isem

Fâtıma’nuñ vefâtında gör bu sözi

Burada çok eglemeyelüm sizi⁵³

49 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 211.

50 *Vefât-ı Fâtıma*, s. 133^b.

51 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 221.

52 *Vefât-ı Fâtıma*, s. 133^b, 134^a.

53 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 211.

Pîr Muhyiddîn'e ait *Şefâatnâme* isimli mesnevi hakkındaki bu tespitler şairin, Halîl'in eserinden haberdar olduğunu ve eserini kaleme alırken daha önce yazılmış olan bu mesneviden istifade ettiğini göstermektedir.

Eser hakkındaki bir diğer inceleme Kenan Bozkurt tarafından hazırlanmış ve *Şefâat Kavramı ve Pîr Muhyiddîn'in Şefâat-nâmesi* başlıklı çalışma ile Pîr Muhyiddîn'e ait eser yeniden yayınlanmıştır.⁵⁴ Bozkurt, Pîr Muhyiddîn'e ait mesnevinin nüshalarını araştırırken Halîl'e ait eserin, çalışmada esas aldığımız ve birinci bölümde tanıttığımız, Ankara Millî Kütüphanedeki 06 Mil Yz A 2664/5 yer numaralı, *Ervâhnâme* serlevhali nüshasına da ulaşmıştır. Bu eser hakkındaki görüşünü şöyle açıklamıştır:

*“Millî Kütüphanede 06 Mil Yz A 2664/5'te, Karabulut Mescidi İmamı adına kayıtlı olan bir Ervah-nâme bulunmaktadır. 210 varaklı bir eserin 163^b-189^b varakları arasında yer alan, ölüm ve şefaât konusunu alan eser, farklı bir müellif tarafından yazılmış olsa da telif olmayıp büyük bir kısmı Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-nâmesi'nden alıntıdır.”*⁵⁵

Bozkurt'un bu tespitleri bizim görüşlerimizi desteklemekle birlikte ulaştığı sonuçlar farklıdır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Halîl'e ait mesnevinin zikredilen nüshasında, eserin telif tarihini içeren beyit yer almamaktadır. Bozkurt, bu nüsha üzerinde yaptığı inceleme sonrası, iki mesnevi arasındaki benzerliği Halîl'in Pîr Muhyiddîn'den alıntı yaptığını ifade ederek açıklamıştır.

Bozkurt, Pîr Muhyiddîn'in *Şefâatnâme*'sinde okuyucuyu yönlendirdiği *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisi üzerine de bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmalar sonucu Halîl'e ait eserin Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu'nda yer alan baştan eksik nüshasına ulaşmıştır. Bu mesnevi ile Pîr Muhyiddîn'in *Şefâatnâme*'sindeki ilgili kısım arasındaki yakınlığa ise şöyle temas etmiştir:

“Şair, eserinde Hz. Fatıma'nın ümmetin hanımlarına nasıl şefaâtçi olduklarını anlatırken Vefât-ı Fâtıma adlı bir esere atıfta bulunarak bu konunun orada daha ayrıntılı anlatıldığını söyleyip eserin kendisi tarafından yazıldığına dair imada bulunur. Yurtiçi ve Yurtdışı yazma eser kütüphanelerinde bu adla veya Destan-ı Fatıma adıyla tespit edilmiş 14 nüsha bulunmaktadır. Ancak bu nüshaların hiçbirinde Pîr Muhyiddîn'e dair bir kayıt yer almamaktadır. Bu nüshalardan inceleme

54 Kenan Bozkurt, *Şefaât Kavramı ve Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-nâmesi* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), s. 93-94.

55 Bozkurt, *Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-nâmesi*, s. 93-94.

fırsatı bulduğumuz Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 1412 numarada kayıtlı nüsha, içerik olarak Pîr Muhyiddîn'in anlatımına uymaktadır; ama eserin müellifi farklıdır."⁵⁶

Bozkurt'un, Pîr Muhyiddîn'in mesnevisi ile benzerliklerini tespit ettiği bu iki nüsha (Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2664/5'teki *Ervâhnâme* ve Millet Kütüphanesi Ali Emîri Koleksiyonu'nda yer alan *Vefât-ı Fâtıma*) Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl'e ait eserin iki farklı nüshasıdır. Bu nüshalardan birinde eserin telif tarihi 897 şeklinde yer almakta ve bu tarih de Pîr Muhyiddîn'in eserini telif ettiği tarihten 42 yıl öncesine tekabül etmektedir.

Pîr Muhyiddîn'in, *Şefâatnâme* isimli telif eserine doğrudan Halîl'in eserinden alıntılarla başlamasının nedeni ise muhteva yakınlığı olmalıdır. *Şefâatnâme*'de Hz. Peygamber'in, Hak Teâlâ'ya ümmetinin ahirette cehennem azabından kurtulması yolundaki dua ve münacatı dile getirilmektedir.⁵⁷ *Ervâhnâme* ise kabir hayatı ve âlem-i berzahta ruhların ahvali hakkında verdiği bilgiler ile bu mesneviye âdeta hazırlık yapmaktadır. "Şefa-at-name ve Pîr Muhammed'in Şefa-atnamesi" başlıklı makale ile eseri değerlendiren Şahin Köktürk'ün, "*Ervâhnâme*" faslını tanıtırken kullandığı aşağıdaki ifadeler de bu görüşümüzü desteklemektedir:

*"Bu dünyanın faniliği, geçiciliği, ölümün kaçınılmaz oluşu, ölüm anında inanan ve inanmayanların halleri, mezar ahvali, üç-yedi-kırkinci ölüm günlerinde, sene-i devriyede, mübarek gün ve gecelerde ölümlerin neler yaşadıkları, mahşer gününde iman eden ve etmeyenlerin durumu, günahkâr müminlerin şefa-at beklentisi, cennet ve cehennem tasviri, suçlulara cehennemden yaklaştırılması eserde ayrıntılı olarak anlatılır. Bütün bu olayların anlatılma sebebi, günahkâr müminlere "şefa-at" olunacağını ifade etmek içindir."*⁵⁸

Biz de Halîl'e ait olduğunu tespit ettiğimiz *Ervâhnâme'nin*, Pîr Muhyiddîn'in *Şefâatnâme'si* öncesinde okuyucuyu şefa-at olgusuna hazırlamak gayesi ile zikredildiğini düşünmekteyiz.

Ayrıca burada önemli bir diğer husus da iki bölüm arasında muhteva yakınlığı olmasına rağmen Pîr Muhyiddîn'in bu metinleri bir bütün hâline getirmemesi ve sadece ikinci mesnevi olan *Şefâatnâme* için sebep-i telif kaleme almasıdır. Bu

⁵⁶ Bozkurt, *Pîr Muhyiddîn'in Şefâ-at-nâmesi*, s. 105.

⁵⁷ Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâ-at-nâme*, s. 10.

⁵⁸ Şahin Köktürk, "Şefa-at-name ve Pîr Muhammed'in Şefa-atnamesi", *Turkish Studies*, IX/6 (2014), s. 768-769.

da ilk mesnevi olan *Ervâhnâme'nin*, Pîr Muhyiddîn'e ait olmadığına mühim bir diğer delilidir.

Pîr Muhyiddîn *Şefâatnâme*'yi, Seyyid Hüseyin adındaki müşşidinin emri üzerine kaleme aldığını belirtmektedir. Mesnevinin yazılmasını emir ve işaret eden Seyyid Hüseyin, telife başlamadan önce şairi bu kitaba manevi olarak hazırlamak için halvete/erbaine teşvik etmiştir. Hazırlık safhasından sonra yine müşşidi/mürebbsi, şairin mesneviyi yedi günde ikmal etmesini istemiş, neticede eser, verilen süre içerisinde gece gündüz yazılmak suretiyle tamamlanmıştır. Şairin ifadelerinden Seyyid Hüseyin'in yazıldıktan sonra kitabı okuduğu, yani bir anlamda onay verdiği de anlaşılmaktadır.⁵⁹ Ancak bu ifadeler tamamıyla *Şefâatnâme* başlıklı ikinci mesnevi özelindedir ve şair bu telif serüvenine *Ervâhnâme*'yi dâhil etmemiştir. Şair hakkındaki tüm bilgilere de -adına, mesleğine, memleketine, yaşadığı döneme- yine ikinci mesnevi olan *Şefâatnâme*'den ulaşmakta, Pîr Muhyiddîn'in adı ilk mesnevi olan *Ervâhnâme*'de zikredilmemektedir.

Bu durum, eser üzerine araştırma yapan isimlerin de sorguladığı ancak sonuca varmakta zorlandığı bir husustur. Pîr Muhyiddîn'in eseri hakkında yapılan çalışmalarda, şairin iki ayrı bölümden oluşan tek bir mesnevi ya da muhteva olarak birbiriyle bağlantılı iki ayrı mesnevi yazmış olabileceğine dair bir tartışma ve buna bağlı olarak eserin adının ne olduğuna dair (*Ervâhnâme*/*Şefâatnâme*) bir belirsizlik söz konusudur. Bunun temel nedeni iki bölüm arasında muhteva yakınlığı olmasına rağmen şairin bu metinleri bir bütün hâline getirmemesi, her iki kısmın da tevhid, naat gibi türlerle başlayıp bir hatimeyle son bulması ancak şaire dair tüm bilgilerin yanı sıra eserin adının ve telif serüveninin ikinci mesnevi olan *Şefâatnâme*'de yer almasıdır.

Sarıkaya çalışmasında bu mevzuu tartışırken şu ifadelere yer verir:

“Pîr Muhyiddîn'in bilinen tek eseri olan *Şefâatnâme*, (...) ilki 576, ikincisi 1936 beyitten ibâret olmak üzere iki bölüm şeklinde; veya birbiriyle bağlantılı iki ayrı mesnevî şeklinde tertip edilmiştir. Aslında burada öncelikle söz konusu metnin iki ayrı eser olup olmadığı üzerinde durmak gerekir. Doğrusu bu konu hakkında metin de çok yardımcı olmamaktadır. (...) Bu iki bölüm klasik mesnevî tertibindeki bölümlere de karşılık gelmez. Farsça konu başlıkları vs. gibi tertip düzeni bu eserde yoktur. Bu yönüyle mesnevînin türün örnekleri arasında nisbeten ibtidâî bir durumda olduğu söylenebilir. Her iki kısım da sadece besmeleyle başlayıp devam etmektedir; herhangi bir konubâb başlığı mevcut değildir. Eserin iki kısmını veya bir başka yaklaşımla

59 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 34.

her iki mesnevîyi birbirine bağlayarak tek eser gibi telâkki edilmesini sağlayan husus, muhtevâ yakınlığı kadar, her iki kısımda tekrar edilen beyitlerdir. Bölümlerin birbiriyle alâkası üzerinde durmamızın sebebi, eserin adı konusundaki belirsizliği giderme çabasından ibârettir. Çünkü bu mesnevînin birden fazla ismi vardır ve kanaatimizce bunun en belirgin sebebi, iki bölümün iki ayrı eser şeklinde anlaşılmış olmasıdır.”⁶⁰

İlgili probleme dair Bozkurt'un değerlendirmeleri ise şöyledir:

“Pîr Muhyiddîn'in elimizde bulunan tek eseri *Ervâhnâme* olarak da anılan Şefâat-nâme'sidir. İki bölümden oluşması eserin iki farklı metin olarak algılanmasına yol açmıştır. Bazı yazma eser kütüphanelerinde *Ervâhnâme* kısmının müstakil bir eser şeklinde yer alması, her bölümün bağımsız bir eser gibi algılandığını göstermektedir. Bu da eserin aslında birbiriyle konu bakımından ilişkili iki eser olabileceği zannına kapılmamıza neden olmuştur. Nitekim eserin ilk 591 beyitlik kısmına denk gelen *Ervâhnâme* kısmında şair, klasik mesnevi kurgusuna uygun olarak ilk on bir beyitlik kısımda, tevhit naat formuna uygun beyitlere yer vermiştir. (...) Bu beyitler klasik bir tevhit ve naat formunda olsa da eserin bu bölümü klasik bir mesnevi formunu içermekten uzaktır. (...) Eserin ikinci kısmı olan Şefâat-nâme klasik mesnevi kurgusuna bir bütün olarak haizdir. Bu durum bu bölümün bağımsız bir eser olduğu kanaatine varmamıza neden olmuştur. Nitekim Şefâat-nâme kısmında tevhit, münacat, naat, medhiye sebab-i telif ve dua kısımları yer almakta ve eserin ilk 206 beyitlik kısmı mesnevinin bu bölümlerini içermektedir. Ayrıca bu bölümde şair çok açık bir şekilde eserin Şefâat-nâme olduğunu ve eserini şeyhinin isteği üzerine yazdığını söyler. Bütün bu kanaatlerimize rağmen *Ervâhnâme* ve Şefâat-nâme'nin iki bağımsız eser olmaktan ziyade bir eserin iki farklı bölümü olduğuna dair işaretleri de eserde görmek mümkündür. Bütün bu belirsizlik, müellif nüshasının elde olmamasından ileri gelmektedir. Müellif nüshasının elde bulunmaması ve istinsah edilen en eski nüshanın neredeyse yüz yıl sonra yazılmış olması da eserin müstensihler tarafından ne tür değişikliklere maruz bırakıldığını takip etmemizi zorlaştırmaktadır. Tüm bunlar, eser hakkında kesin bir şey söylememize engel olmaktadır. Ancak eserin iki bölüm olduğu kanaatinin de bizde kuvvetle hâsıl olduğunu belirtmekte fayda vardır.”⁶¹

Yukarıda da belirttiğimiz üzere tartışmaya konu ilk mesnevi Pîr Muhyiddîn'e değil Halîl'e aittir. Burada Bozkurt'un ifadelerinden “müstensih müdahalesi” kısmını ayrıca değerlendirmek gerekir. Zira Halîl ve Pîr Muhyiddîn'e ait eserleri, bu iki mesnevîyi muhteva açısından birbirine yakıştıran müstensihler de bir araya

60 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 28-29.

61 Bozkurt, *Pîr Muhyiddîn'in Şefâat-nâmesi*, s. 100-104.

getirmiş olabilir. Ancak Pîr Muhyiddîn'e ait *Şefâatnâme* isimli mesnevide Halîl'in mesnevisinden izlerin bulunması ve bu eserde bizzat şair tarafından Halîl'in eserine yapılan göndermeler, iki eseri bir araya getirenin doğrudan Pîr Muhyiddîn olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Bozkurt, Pîr Muhyiddîn'in *Ervâhnâme*'nin son kısmında -daha önce de belirttiğimiz üzere Pîr Muhyiddîn'e isnad edilen *Ervâhnâme* ile Halîl'in eseri arasındaki tek fark bu son fasıldır- *Şefâatnâme*'nin dibâcesine gönderme yaptığını belirtmektedir. Dolayısıyla iki eseri bir araya getiren müstensihler değil, doğrudan şairin kendisi olmalıdır.

“Şair, *Ervâhnâme* kısmının sonunda eserin yazılış sebebi hakkında bilgi verirken *Şefâat-nâme*'nin dibâceye göndermede bulunmaktadır. Şair bu kısımda eseri meclislerde okunmak için bölümler hâlinde kaleme aldığını, eserin Arapçadan tercüme edildiğini açıkça belirterek eserin yazılması için vesile olan şeyhi hakkında bilgi almak isteyenlere dibaceye bakmalarını tembihlemektedir.”⁶²

Tüm bu tespitler sonrasında Pîr Muhyiddîn, Halîl'in eserine bir nevi zeyl yazmıştır denilebilir. Zira şairin gayesi bu metni kendisine mal etmek değildir. Şair bu faslı kendi eserinden ayırdığı gibi *Şefâatnâme*'sinde Halîl'e ait eserin tamamına da gönderme yapmaktadır. Sarıkaya, şairin okuyucuyu *Vefât-ı Fâtıma* isimli esere yönlendirdiği beyitleri “Pîr Muhyiddîn'in iki ayrı yerde Hz. Fâtıma'nın vefâtı bahsini tavsiye ettiği görülür. Oysa *Şefâat-nâme*'de bu mevzû işlenmez. Yâni Hz. Fâtıma'nın vefâtı bahsi yoktur. Şu hâlde şâir açıkça başka bir kitabı tavsiye etmektedir ve bu kitapta hem Hz. Fâtıma'nın vefâtı anlatılacak hem de onun, ümmetin hanımlarına şefaati olmak için mihrini almaktan vazgeçmesine temas edilecektir.”⁶³ ifadeleriyle yorumladıktan sonra söz konusu eseri şöyle nitelemektedir:

“Pîr Muhyiddîn'in âdetâ kendi eserinden bahseder gibi veya sanki zâten herkesin bildiğini farz ettiği bir kitabı tavsiye eder gibi andığı *Vefât-ı Fâtıma* ...”⁶⁴

Dolayısıyla Sarıkaya'nın da belirttiği üzere şair hitap ettiği kitlenin Halîl'in eserinden haberdar olduğunu farz etmektedir. Üstelik Pîr Muhyiddîn'in *Ervâhnâme*'ye ilave ettiği son fasıldaki beyitleri, hitap edilen kitlenin bu eserin tamamından haberdar olduğunu ve Pîr Muhyiddîn'in bu hacimli eserden kendi mesnevisi ile bağlantılı kısmı seçerek bir muhtasar oluşturduğunu düşündürmektedir:

62 Bozkurt, *Pîr Muhyiddîn'in Şefâat-nâmesi*, s. 103.

63 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 71.

64 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 71.

İşit imdi bu kitâbuñ aşlını
 Nice yazdum ya bunı vü faşlını
 Ger dilerseñ muhtaşara uyasın
 Nokta konmuş beyitlerin okuyasın
 Cümle bir meclisde okunmaz ey yâr
 Hep okursañ dinleyenler tiz toyar
 Küllisin bilmek dilerseñ çoğ u az
 Şabr ile bir kaç gün oku az u az⁶⁵

Bu bölümü bitirirken son olarak şu hususa değinmek yerinde olacaktır. Sarıkaya, Pîr Muhyiddîn'e ait olduğu düşünülen *Ervâhnâme*'yi değerlendirirken Pîr Muhyiddîn'nin bazen bir vaiz üslubuyla, muallim edasıyla doğrudan dinî telkinlerde bulunduğunu belirtir ve “Bu tavsiyeler, namaz, oruç gibi temel mükellefiyetlerin hatırlatılmasından başka meselâ Kur’ân-ı Kerîm, tefsir ve hadis-i şerîf okunurken aşkla dinlemek konularını da kapsayabilmektedir.”⁶⁶ der. *Ervâhnâme*'nin müellifi olduğunu tespit etmiş olduğumuz Halîl ise imamdır. Söz konusu üslup ve telkinler de vazifesine oldukça uygun düşmektedir.⁶⁷ Ayrıca Halîl, eseri yazma gayesinin bu telkinler olduğunu vurgulamakta ve bu tarz mesnevi boyunca temel üslup olarak varlığını korumaktadır.

Sonuç

XV. yüzyılda, Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl tarafından, Hz. Fâtıma'nın vefatını konu edinen bir mesnevi kaleme alınmıştır. Edebiyat tarihçilerinin belirttiğine göre bu eser, Süleyman Çelebi'nin Mevlîd'ine zeyl olarak yazılmıştır. Literatürde eserin Raif Yelkenci'de olduğu söylenen meçhul nüshası hakkında kısıtlı bir bilgi ve Ali Emîrî Koleksiyonu'ndaki baştan eksik nüshasına dair görüşlerden başka bir malumat yer almamaktadır. Çalışmada esas alınan 06 Mil Yz A 2664 yer numaralı nüsha ise metin etrafındaki pek çok problemi ortadan kaldırmaktadır.

Halîl'e ait eserin telif tarihini içeren beyit, tespit ettiğimiz nüshaların ikisinde yer almaktadır. Bu nüshalardan biri Ali Emîrî Koleksiyonu'nda diğeri Eraslan

65 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 170.

66 Yıldırım Sarıkaya, *Pîr Muhyiddîn Şefâat-nâme*, s. 48.

67 Necdet Çağıl, “Dinî ve İlmi Birikimin Divan Şiirindeki İzdüşümleri”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 50 (2018), s. 157.

Güzel Koleksiyonu'ndadır. İlgili beyit bu nüshalarının birinde 807/1404-5 bir diğ erinde 897/1491-2 tarihini vermektedir. Problemin çözümünde şairin eserinde yer verdiği bilgilerden istifade edilmiştir. Eseri yazdığı dönemde imam olarak görev aldığı mescidin inşa tarihi araştırılmıştır. Mescid'in banisi Karabulut İbrahim Ağa, II. Murad (1421-1444, 1446-1451) ve Fatih (1444-1446, 1451-1481) devri devlet adamlarındandır. Mahallenin kuruluşu ve mescidin inşası XV. yüzyılın ikinci yarısında denk gelmektedir. Bu da eserin 807/1404-5 yılında yazılmış olamayacağını göstermektedir. Ayrıca eserin Mevlîd'e zeyl olduğu bilgisi de 897/1491-2 tarihini makul kılmaktadır.

Çalışmada esas alınan 06 Mil Yz A 2664 yer numaralı nüshaya göre eser, 1463 beyit ve 15 bentten oluşmaktadır. Şair, sebep-i telif kısmında nasihatname türünde bir eser kaleme aldığını ve bu eserde Hz. Fâtıma'nın vefatına dair rivayetleri her seviyeden okuyucunun anlayabilmesi gayesiyle Türkçeye aktardığını ifade etmektedir. Halîl, mesnevisinde asıl konunun işlendiği bölümde önce ervahnameden yani kabir hayatından, berzah âleminde ruhların ahvalinden söz etmekte, dünyanın geçiciliğini, ölümden ders alınması gerektiğini vurgulamakta, her nefsin ölü mü tadacağını, dünyanın baki olmadığını da Hz. Peygamber ve ailesinden örneklerle Hz. Fâtıma'nın vefatı ile aktarmaktadır.

Halîl'e ait eserin kabir hayatından, berzah âleminde ruhların ahvalinden söz eden faslı XVI. yüzyıl şairlerinden Pîr Muhyiddîn'e isnad edilmiştir. Bunun nedeni Pîr Muhyiddîn'in, söz konusu faslı, muhteva yakınlığı nedeniyle *Şefâatnâme* isimli telif eserinin öncesinde zikretmiş olmasıdır. Pîr Muhyiddîn'in, Halîl'in eserinden haberdar olduğu ve eserini kaleme alırken bu metinden istifade ettiği, Halîl'in eserinin *Şefâatnâme* isimli mesnevideki tesirleriyle ve bu mesnevide bizzat şair tarafından Halîl'in eserine yapılan göndermelerle net bir şekilde ortaya konulmuştur. Edebiyatımızda *Ervâhnâme* türünün en önemli örneği kabul edilen ve XVI. yüzyıl şairlerinden Pîr Muhyiddîn'e isnad edilen bu metnin asıl şairinin, eserini XV. yüzyılda kaleme almış olan Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl olduğu görülmüştür.

Mevlid'in Kayıp Zeyli İzinde: Vefât-ı Fâtıma Mesnevisinin Tespiti ve Ervâhnâme'nin Aidiyeti Meselesi

Öz ■ Bu çalışma Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl'in, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ine zeyl olarak yazdığı *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisi üzerine hazırlanmıştır. Adına tezkirelerde rastlanmayan Halîl, edebiyat tarihlerinin ve ansiklopedilerin "Süleyman Çelebi ve Mevlid" maddesinde, yazmış olduğu bu zeyl ile bahse konu edilmiştir. Literatürde eserin Raif Yelkenci'de olduğu söylenen meçhul nüshası hakkında kısıtlı bir bilgi ve Ali Emîrî Koleksiyonu'ndaki baştan eksik nüshasına dair görüşlerden başka bir malumat yer almamaktadır. İlgili çalışmalarda, henüz tam bir nüshasına ulaşılamamış olan bu mesnevinin ancak birkaç beytine yer verilebilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi döneminin bu önemli dil yadigarı çalışmamıza kadar gün yüzüne çıkarılamamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde söz konusu eserin tespiti sürecine yer verilmiştir. Eserin muhkem bir nüshasının bulunması edebiyat tarihimiz açısından yeni tespitlere de kapı aralamış, XVI. yüzyıl şairlerinden Pîr Muhyiddîn'e isnad edilen ve türünün edebiyatımızdaki en önemli örneği kabul edilen *Ervâhnâme* isimli eserin, Halîl'e ait *Vefât-ı Fâtıma* mesnevisinin bir bölümü olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl, *Vefât-ı Fâtıma*, *Ervâhnâme*, Pîr Muhyiddîn, *Mevlid*.

Bibliyografya

- Agah Sırrı Levend: "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 20 (1973), s. 35-80.
- Ahmed Bâdî Efendi: *Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, c. I-III, haz. Niyazi Adıgüzel ve Raşit Gündoğdu, Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları 2014.
- Ahmed Refik: *Türkiye Târîhi*, İstanbul: Kitâbhâne-i Hilmî 1339.
- Bozkurt, Kenan: *Şefaât Kavramı ve Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-nâmesi*, Ankara: Gece Kitaplığı 2020.
- Çağıl, Necdet: "Dinî ve İlmî Birikimin Divan Şiirindeki İzdüşümleri", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 50 (2018), s. 135-59.
- Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halîl: *Vefât-ı Fâtımatü'z-Zehrâ*, İstanbul: Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, 34 Ae Manzum 1412, 1^a-12^a.
- Eraslan Güzel: "Eraslan Güzel Koleksiyonu"; (Erişim 17 Nisan 2024). <https://www.eraslanguzel.com>
- Fâik Reşad: *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, c. I, haz. Dersaadet Kütüphanesi Sahibi Arsen, İstanbul: Zarâfet Matbaası 1911.
- Gökbilgin, M. Tayyib: "Edirne", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, X, 1994, s. 425-31.
-: *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası: Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul: İşaret Yayınları 2007.

- Güner, Yavuz: *XV. Yüzyılda Edirne'nin Kentsel Dönüşümü*, (Doktora Tezi) Edirne: Trakya Üniversitesi, 2017.
- Güven, Merve: *Edirne Karabulut Mescidi İmamı Halil'in Vefât-ı Fâtıma Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi) Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2024.
- İbrahim Aşkı: *Edebiyât Dersi Hülâsaları*, İstanbul: Matbaa-i Bahriyye 1340.
- Karabulut Mescidi İmâmı: *Ervâh-nâme*, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2664/5, s. 163^b-189^b.
- Köktürk, Şahin: "Şefaât-name ve Pir Muhammed'in Şefaâtnamesi", *Turkish Studies*, IX/6 (2014), s. 761-771.
- Köprülü-zâde Mehmed Fuâd ve Şehâbeddîn Süleymân: *Yeni Osmânlı Târih-i Edebiyyâtı: Menşelerden Neuşehirli İbrâhim Paşa Sadâretine Kadar*, c. I, İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye Matbaası 1332.
- Pekolcay, Necla: "Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VI/6 (1954), s. 39-64.
- Peremeci, Osman Nuri: *Edirne Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası 1939.
- PHEBUS Müzayede: "Müzayede Arşivi: Vefât-ı Fâtıma". (Erişim 15 Ekim 2023). <https://phebusmuzayede.com>
- Süleyman Çelebi: *Vesiletü'n-necât-Mevlîd*, haz. Ahmed Ateş, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1954.
- Vefât-ı Fâtıma, Ankara: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2664/2, s. 131^b-148^b.
- Yazıcıoğlu Mehmed: *Muhammediye*, haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları 2018.
- Yekbaş, Hakan: *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma Mevlidleri*, Ankara: Asitan Kitap 2012.
- Yıldıran Sarıkaya, Meliha: *Pir Muhyiddin Şefâat-nâme*, İstanbul: Önsöz Yayıncılık 2012.